

Kitap eleştirisi

Yıkıntının tarihi mi, tarihin yıkıntısı mı?

Ersen Olgaç

*Mehmet İnanç Turan,
Yıkıntının Tarihi ve Teorisi,
Etki Yayınları, İzmir, 2001*

İnsanlar gibi örgütler de geçmişin omuzlarına yüklenen günahlarını unutma ve unutturma eğilimi taşırlar. Bugün sosyalizm ve komünizm adına hangi eğilim, ya da ideolojik çizgiyi savunurlarsa savunsunlar tüm kişi ve örgütler yirminci yüzyılın ilk çeyreğinin ürünüdürler. Daha açık bir ifadeyle dünya üzerinde komünizm adına varlık gösterenler, 1917 Ekim Devriminin doğrudan, ya da dolaylı evlatlarıdır.

Çevremize şöyle kabaca bir göz attığımızda Ekim Devrimi'nin yıldönümlerine ilişkin kutlama bildirileri, anma yazıları, görkemli fotoğraflar konusunda pek kıtlığa rastlanmaz. Ancak insanlık tarihinin en önemli kilometre taşı olan bu devrimin arkasından 1990'ların başına kadar yaşanan döneme ilişkin devrimci yorum yapabilme cüreti ise, pek kısıtlıdır. Dünyanın üçte birine egemen

olan kolektif ekonominin çöküşünün yarattığı şok, yeni bir devrimci rekompansiyona hala dönüşmemiştir. Gerek Türkiye’de ve gerekse dünyada sadece küçük bir devrimci azınlık dışında, sosyalizm adına varlık sürdüren kesimler, yıkılan duvarın altından kalkabilme cesaretinden yoksun olduklarını kanıtlayamamışlardır. Bugün insanlığa sosyalizmi bir kurtuluş projesi olarak sunabilmek ve bu projenin bir cazibe merkezi olduğunu gösterebilmek üzere gerekli olan teorik çözümlenmelerin ne kadar yoksul kaldığını görebilmek için deha olmaya gerek yok. Herhangi bir kitabevindeki sol dergileri kabaca karıştırınca, bunların ezici bir çoğunluğunun sanki yirmi yıldır dünya yerinde duruyormuş gibi, hâlâ 1970’lerin kavram ve söylemleriyle siyaset yapmaya çabaladıkları farkedilir.

Yirminci yüzyıla damgasını vuran ve utangaç bir biçimde yeni yüzyıla taşınan Stalinizm adlı deli gömleğine yapışan bir sosyalizm anlayışının trajik sonuçları bir türlü kavranamıyor. Bu milliyetçi teorinin özüyle kopuşmadan, şiddete yönelik uygulamaları reddetmek gibi bir aldatmacayla ruhsal rahatlama yöntemi pek cazip geliyor. Stalinizmin teorik ve politik iflasını devrimci bir teoriyle açıklamadan yapılan kaçamakların, kişileri ve örgütleri ulusalçı, ya da liberal sol gibi oportünist projelerin peşine takması kaçınılmazdır. Kapitalizmin dünya boyutundaki geliştirdiği her alandaki yıkım, insanlığın toptan yok olma afetinin çanlarını çalıyor. Sermayenin boyunduruğundaki kölelik insanlığın bir canlı türü olarak varlığının ortadan kalkması riskiyle el ele ilerliyor. Böyle bir dünyada kurtuluş umudununun meşalesini tutuşturacak bir sosyalizm projesinin, tüm geçmişin teorik ve pratik lekeleriyle hesaplaşmadan gündeme gelebilmesi olanaklı değildir. Bu hesaplaşmanın en temel direğini de yetmiş yıl boyunca sosyalizmin tek ülkede zaferi adı altında geliştirilen karşı devrimci, milliyetçi teori oluşturuyor. Marksizmle uzaktan yakından bir ilgisi olmayan bu milliyetçi teorinin özü, ancak Devrimci Marksizmle ciddi olarak tanışmakla anlaşılabilir ve aşılabilir. Bunu yapmak ise, cesaret, devrimci tutku ve önemlisi özgürleşebilen bir beyin ister. Türkçe Marksist literatür artık eskiyle kıyaslanamayacak ölçüde zengin kaynaklarla donanmıştır. Mandel’den Liebman’a, Claudin’den Löwy’e, Deutscher’den Cliff’e, Wood’dan Spriano’ya, Harman’dan, Miliband’a, Anderson’dan Hallas’a kadar bir dizi marksistin yapıtları artık marksizm kitaplığının Türkiye’deki tozlu raflarında dünyayı değiştirmek isteyenleri bekliyor.

Sadece bir avucunun ismini sıraladığımız bu yazarların çevirilerinin dışında, ülke içinden bir Marksistin sessiz sedasız kitapçı vitrinlerine süzülen ama büyük bir olasılıkla sosyalistlerce farkedilemeyen bir çalışmasından söz etmek isterim. Mehmet İnanç Turan’ın *Yıkıntının Tarihi ve Teorisi* adını taşıyan bu çalışması 2001’de yayımlanmış. Broşür görünümüne sahip kitapçıklara düşkün olanlar için devasa bir görünümü var. Okuma alışkanlığı olanlar için ise normal sayılabilecek bir hacimde. Yazarın önsözünü birkaç kez okuyunca gördüğüm bir gerçeği hemen dile getirmeliyim. Yazar belli ki, uzunca bir dönem geleneksel sol örgütlerden birinde çalışmış. Turan çalışmasının amacını ve içeriğini dile getirdiği önsöz şu

Devrimci Marksizm

sözlerle noktılıyor:

“Stalinist anlayıştan, gelenekten, teoriden, pratikten kopmanın ne kadar zor olduğunu kendi deneyleriyle bilenlerdenim. Marksizmin çarpıtılmış Stalinci versiyonu ile eğitildim. Yıllarca Stalinci görüşlerin doğruluğuna, yazılan uydurma tarihsel masallara inanarak yaşadım, bunları savundum. Gerçeğe yaklaşabilmem ve tarihe başka bir gözle bakabilmem için yılların eskimesi gerekti. Bu eskiyen yıllar içinde zamanla Stalinciliği anlayabildim. Emek sarfederek aranmadan gerçek bulunamıyor. Sovyetler Birliği yıkıntısının nedenini anlamak, Stalinizmi anlamakla bağlantılıdır. Stalinizmi anlamayan, yıkıntının nedenini ve onun tarihini anlayamaz. Gerçeği aramak ufak bir parça altın filizi çıkarmaya benzer. Büyük kayaları parçalamayı ve kumları temizlemeyi göze almak gerekir.”

Turan bu anlamlı satırlarla, devrimci bir göreve soyunmak gerektiğini anlayan ve bunun gereklerini yerine getiren az sayıdaki devrimcilerden birisidir. İnsanlığın üzerine yıkılan duvarı emperyalist tertiplerle, Gorbaçov’un karşı devrimciliğiyle, ya da sosyalist demokrasinin eksikliğiyle açıklayarak birşey olmamış gibi antik siyasetlerini sürdürenlerin yirmibirinci yüzyıl sosyalizm projesine katkıları değil, zararları olacağından kuşku duyulamaz.

Stalinizmi salt baskıcı bir yönetim, sosyalizmin demokratik ilkelerini ihlal eden bir yöntem olarak düşünenler, Stalinizmden hiçbir şey anlamayan küçük burjuva kafalardır. Stalinizm, ulusal planda *burjuvazinin ekonomik olarak, proletaryanın da politik olarak mülksüzleşmesini* temsil eden tecrit durumundaki geri bir ülkedeki bürokratik diktatörlüğün adıdır. Stalinizmin bu konumu onu, tek ülkede sosyalizm gibi milliyetçi bir teoriyle donatmak zorunda bırakmıştır. Bu teori, yani tek ülkede sosyalizm teorisi aslında Sovyet bürokrasinin, Avrupa devriminin yenilgisini fırsat bilerek, kendi varlığını garanti, güvenlik ve istikrar altına alabilmek için geliştirilmişti. Bu teoriye inanmayan, doğal olarak partiye de, devlete de inanmayan ve sonuç olarak sosyalizme inanmayan unsurlar olarak mahkum edilecekti. Aslında Avrupa Marksizminin seçkin bir bölümünü oluşturan Rus Marksistlerinin bu konudaki düşünceleri eskiden beri açık ve netti. Onlara göre, gelişmiş sanayii ülkelerinin yardım ve desteği olmadan, Rusya gibi geri bir toplumda sosyalizmin, yani sınıfsız toplumun kurulamayacağı tartışmasız en temel Marksist düşüncedydi. Üçüncü Enternasyonal’in ilk dört kongresinin kararları, Lenin’in yazı ve konuşmaları bu konudaki en açık belgelerdir. Hatta Stalin bile, 1924 yılında Turan’ın kitabında da vurgulandığı gibi, “*ileri ülkelerin proleterlerinin ortak çabası olmadan sosyalizmin tek bir ülkede zaferi mümkün müdür?*” diye soruyor ve yanıtı yine kendisi veriyordu: “*Hayır, mümkün değildir! Burjuvaziye tasfiye etmek için....ve sosyalist üretim organi-*

zasyonunu gerçekleştirmek için tek bir ülkenin harcadığı çabalar özellikle de Rusya gibi geri bir tarım ülkesinin çabaları yeterli değildir.” (J.Stalin, Problems of Leninism, Moscow, 1945. s.157). Ancak altı ay sonra yayınladığı Leninizmin Problemleri 'nde yaptığı bir değişiklikle zaferi kazanan proletaryanın tek ülkenin sınırları içinde sosyalizmi kurabileceğini savunur. Daha önceki “sosyalizmin tek ülkede kurulmasının olanaksız” olduğunu vurguladığı Leninizmin Esasları adlı broşürünü toplattırır.

Tek ülkede sosyalizmin kurulamayacağı o denli açık bir marksist ilkedir ki, Kautsky, Martov ve Plekhanov'un Bölşeviklerin iktidarı almalarına karşı çıkışlarındaki en büyük gerekçe buradan kaynaklanıyordu. Rus Bölşeviklerinin ve hatta Menşeviklerin bile baştan beri savundukları bu temel marksist tezden bu köklü kopuş, o denli büyük bir değişikliği ve teorik revizyonu içeriyordu ki, Zinovyeve ve Kamenev bile tepki göstermekte gecikmediler.

O dönemde tek ülkede sosyalizm tezine yatkın olan Buharin bile, Marksizmden bu köklü kopuşun yaratabileceği olumsuz sonuçları hatırlatmak sorumluluğunu duyacaktır:

“Eğer olanaklarımızı abartırsak, uluslararası devrime tükürecek bir eğilimin doğma tehlikesiyle karşı karşıyayız demektir. Böylesi bir eğilim, kendi özgün ideolojisini, bir tür “milli bölşevizm”i, ya da ona benzer bir şeyi yaratabilir ve buradan çok daha zararlı bir dizi düşünceye hızla varabilir.” (Stephen F.Cohen, Bukharin and The Bolshevik Revolution, Oxford University Press, 1980, s.245.)

İşçi sınıfının iktidara geçtiği geri bir ülkede, bir köylü ülkesinde sosyalizmin ve hatta komünizmin kurulabileceğinin ilan edilmesinin sonucu olarak ortaya çıkan milliyetçi komünizm anlayışının, Komintern aracılığıyla dünya komünist hareketine aşılınması, marksizmle resmi ideoloji arasındaki kesin kopuşun boyutlarını dünya ölçüsüne vardırdı. Artık milliyetçi komünizm tek ülkede sosyalizm sloganı ile malum kaderine doğru ilerleyebilirdi.

İşte *Yıkıntının Tarihi ve Teorisi*, Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki dejenerer işçi devletlerinin yıkılmasının ertesinde, trajikomik bir sosyalizm anlayışıyla devrimci bir hesaplasmaya cüret edebilmenin cesur bir ürünüdür. Bu teorik hesaplasmayı gündeme getirebilmek için Mehmet İnanç Turan'ın bir dönemi ideolojik kazılarla geçirdiği besbellidir. Bu tür çalışmalar eskisi gibi ilham perilerinin teşvikiyle gerçekleşemez. Büyük bir sabırla böyle nankör bir çabaya girişebilmek için, en başta beynin özgürleşmeye açık olmak gerekir. Tarih yetmiş yıllık bir deneyimi çöplüğe gönderdikten sonra, bu görev bir bakıma daha kolay ve acildir. Devrimci Marksizmin yirminci yüzyıldaki serüvenini az da olsa bilenler, sol muhalefetin başına gelenleri hatırlarlar. Günümüzde Devrimci Marksizmin rönesansı için koşulların elverişli olmasına rağmen, Türkiye ve dün-

Devrimci Marksizm

ya solunun ezici bir çoğunluğu bu ideolojik çıkmazdan kurtuluşun umudunu taşıyorsa, sosyalizm idealinin bir çekim merkezi olması da imkansızlaşıyor. Örgütlerin, partilerin, bireylerin beyinlerinde ya da ceplerinde duran sosyalizm broşürçüklerinde küçük rötuşlarla bugünkü dünyaya yetişebilme temennisi içinde olmaları ne hüznü verici bir gerçeklik.

Yıkıntının Tarihi ve Teorisi, Stalinizm olgusunu biri pratik ve diğeri de teorik olarak iki temel bölümde ele alıyor. Önce Bolşevik Partisi'nin ve devletin bürokratik dejenerasyonu nasıl bir politik karşı devrime varıldığını ve daha sonra da buna paralel olarak Marksist sosyalizm anlayışının deformasyonunu açıklıyor. Daha Lenin döneminde parti ve devletin bürokrasiye teslim oluşu, Lenin'in buna karşı uyarı ve kavgaları, sol muhalefetin entrikalarla tasfiyesi, bürokratik merkezîyetçi bir parti yapısının oluşturulması ve nihayet kanlı katliamlar kaynaklarla sergileniyor. Tek ülkede sosyalizmin zaferi adına girilen trajik yapının içeriğinin Marks ve Lenin'in sosyalizm anlayışı ile uyumsuzluğu titiz bir teorik beslenmeyle gözler önüne seriliyor. Sosyalizmin unutturulmaya çalışılan klasik marksist anlayışını kitap şöyle özetliyor:

"Marksizm, komünizmi ve onun alt aşaması olan sosyalizmi dünya çapında bir olay olarak gördü... Dünya devrimi ulusal sosyalist devrimlerle başlar, dünya pazarında kapitalizmin egemenliğini yıkabilmek için, bu pazara egemen ulusların sosyalist devrimiyle büyür ancak ve ancak dünya ölçeğinde tamamlanır... Dünya işçi sınıfına aslında sosyalizm olmayan bir toplumun sosyalizm olarak tanıtılması, kapitalizmden ekonomik olarak geri bir toplumun propagandası anlamına geliyordu."

Sosyalist devrim, geçiş toplumu, sosyalizm, komünizm gibi kavramların tamamen deforme edilerek Sovyet bürokrasisine hizmet edecek biçime sokulduğunu kanıtlayan ve bu kavramların devrimci marksist içeriklerini marksist literatürü titizce tarayarak yerli yerine oturtmaya çaba harcayan Turan'ın çalışması, devrimci teoriye yönelme niyetindeki herkesin başvurması gereken bir kaynaktır.

Yıkıntının Tarihi ve Teorisi Sovyetler Birliği'nde 1920'li yılların başlarında oluşturulan ve klasik Marksizmden ayrı, yeni tipteki ideolojik ve politik yapının tarihsel serüvenini ortaya koyuyor. Komintern aracılığıyla dünya komünist hareketinin en küçük hücrelerine kadar nüfuz eden bu ideolojik ve politik yapının bugün hâlâ yaşadığını düşünürsek, bu çalışmanın ne kadar önemli ve anlamlı olduğu görülür. *Yıkıntının Tarihi* sadece geçmişin yıkılan, ama hala beyinlerde yaşayan teorisiyle hesaplaşmayı değil, aynı zamanda Tarihin Yıkıntısını da onarmaya yönelik bir rehber niteliğindedir. Turan'ın eserini, 'farelerin kemirmesi' ne izin vermeyecek düzeyde Marksistin olduğunu umut ederek, raflardan yaşama indirmeyi öneriyoruz.